

Lucius Annaeus Senecas 'Moralske breve' til Lucilius, 1. bog.

Brev 1

1 Således skal du bære dig ad, kære Lucilius: Gør krav på dig selv; skaf dig tid, og vær om tiden, som førhen blev taget eller stjålet fra dig, eller som smuttede fra dig. Du kan være sikker på, at det er, som jeg skriver: En del tid rives fra os, en del listes fra os, en del flyder bare væk. Men det forargeligste tab er dog det, der sker gennem ligegyldighed. Prøv at lægge mærke til, at en stor del af livet går med fejltagelser, en større del med ingenting, men hele livet med at vi laver noget andet.

2 Kan du nævne nogen for mig, som sætter nok pris på tiden, som tillægger dagen værdi og er klar over, at han dør hver dag? Vi tager nemlig fejl, når vi ser døden i fremtiden. Vi har allerede for en stor del lagt den bag os; al den tid, der er tilbagelagt, tilhører døden. Bliv derfor ved med at gøre, som du skriver, du gør, kære Lucilius: Hold fast om alle øjeblikke; ved at tage dagen i dag i din besiddelse bliver du mindre afhængig af dagen i morgen. Mens livet udskydes, løber det forbi.

3 Intet har vi magt over, Lucilius, kun tiden er vores. Naturen har gjort os til herrer over dette ene, som imidlertid flygter og smutter væk, og som enhver, der vil, kan tage fra os. Så stor er menneskers tåbelighed, at de finder sig i at stå i gæld for at have opnået det mest ubetydelige, billige og i hvert fald let erstattelige. Men ingen mener at skyldes noget for at have fået tiden, og dog er tiden det eneste, som man ikke kan betale for, hvor taknemmelig man end er.

4 Du vil måske spørge, hvad jeg, der giver dig disse råd, selv gør. Jeg skal sige dig det ærligt: Det går mig som den, der lever flot, men med orden i sagerne. Regnskabet over udgifterne stemmer. Jeg kan ikke sige, at jeg ikke taber noget, men jeg kan sige, hvor meget jeg taber, hvorfor og hvordan; jeg kan give dig grunden til min fattigdom. Men jeg er ude for det samme som de fleste, der uforskyldt er kommet i nød: Alle undskylder, ingen hjælper.

5 Hvor jeg vil hen? Jeg anser ikke den for fattig, der er tilfreds med den lille smule, han har; men jeg vil helst, at du passer på det, der er dit, og at du begynder i god tid. For som vore forfædre sagde, så 'er det for sent at spare, når bunden er nået'; det er jo ikke bare den mindste del, men den ringeste, der ligger dér. Hav det godt.

Brev 2

1 Både det, du skriver til mig, og det, jeg hører, giver mig gode forhåbninger om dig. Du farer ikke uroligt fra sted til sted. Det er en syg sjæl, der er så rastløs. Jeg mener, at det første bevis på en sjæl i balance, er, at den kan stå stille og holde sig selv ud.

2 Når du læser mange forfattere og bøger af enhver slags, må du sørge for, at der ikke kommer noget flakkende og ustabilt over det. Du skal opholde dig ved bestemte forfattere og suge til dig fra dem, hvis du vil have noget ud af det, som kan have varig betydning for dig. Den, der er allevegne, er ingen steder. Der sker det for dem, der tilbringer livet på rejse, at de har mange, de besøger, men ingen venner. Det samme sker med nødvendighed for dem, der ikke gør sig til ven med ét forfatterskab, men farer hurtigt og overfladisk hen over alting.

3 Den føde, man kaster op straks efter indtagelsen, gavner ikke og optages ikke i kroppen. Intet er så skadeligt for helbredet som hyppig udskiftning af medicin. Det sår heller ikke, som man prøver lægemidler af på; den plante trives ikke, som plantes om tit. Intet er så nyttigt, at det virker i forbifarten. At læse mange bøger adspredt; så når du ikke kan læse alt det, du har, så er det nok at have så meget, som du kan læse.

4 'Men,' siger du, 'snart har jeg lyst til at åbne én bog, snart en anden.' Det er typisk for den overmættede mave at smage løs på meget, og når det er forskellige og uforenelige ting, bliver det smagløst og uden næring. Læs derfor altid anerkendte forfattere, og hvis du får lyst til at læse andet, så vend dog altid tilbage til dem igen. Hver dag skal du skaffe dig ressourcer imod fattigdom, død og andre plager. Når du har løbet meget igennem, så tag én ting ud, som du kan fordøje den dag.

5 Det gør jeg også selv; af alt det, jeg læser, er der noget, jeg tager til mig. I dag fandt jeg det hos Epikur, for jeg går også regelmæssigt over i de andres lejr,¹ ikke som dessertør, men som spejder. Der står: 'Det er smukt at være tilfreds i sin fattigdom.'

6 Men det er ikke fattigdom, hvis man er tilfreds. Det er ikke den, der kun har lidt, men den, der vil have mere, som er fattig. Hvad betyder det, hvor meget han har på kistebunden og på lager, hvor meget han har på græs og på veksler, hvis han er ude efter en andens og ikke regner med det, han har erhvervet sig, men på det, han eventuelt kan få? Du spørger om det rette mål for rigdom: Først at have, hvad der er nødvendigt, dernæst hvad der er nok. Hav det godt.

1. De andres lejr: dvs. epikuræerne.

Brev 3

1 Det er en ven, du har betroet at bringe dine breve til mig, skriver du. I næste øjeblik indskærper du, at jeg ikke må tale med ham om dine personlige forhold, for det plejer du ikke engang selv at gøre. På den måde har du i ét og samme brev kaldt ham din ven og modsagt det. Hvis du bruger denne særlige betegnelse så at sige alment og kalder ham en ven, ligesom vi kalder alle kandidater til valg for 'gode mænd', eller vi hilser for-bipasserende, hvis navn vi ikke kan huske, med 'min herre', ja, så er det i orden.

2 Men hvis du anser nogen for din ven og ikke viser ham lige så stor tillid som dig selv, så tager du grundigt fejl og kender ikke det sande venskabs betydning godt nok. Du skal i virkeligheden overveje alt sammen med din ven, men først skal du overveje ham. I venskabet skal man have tiltro til ham, forud for venskabet skal man prøve ham. Man tager jo opgaverne i omvendt rækkefølge og går imod Theofrasts² råd, hvis man prøver én, man er blevet ven med, og ikke viser sandt venskab, når man har prøvet ham. Du skal tænke grundigt over, om én skal være din ven. Når du finder det rigtigt, skal du tage ham til dig med hele dit hjerte; tal lige så frimodigt med ham som med dig selv.

3 Du skal ganske vist leve sådan, at du ikke betror noget til dig selv, som du ikke også kunne betro din uven. Men da der imidlertid er noget, som vi af sædvane skjuler, så er det din ven, du skal dele alle dine bekymringer og tanker med. Du vil gøre ham troværdig ved at tro ham, for nogle lærer andre at bedrage ved at frygte bedrag, og ved at mistænke andre har de givet dem ret til at gøre uret. Er der grund til, at jeg skal holde ét eneste ord tilbage over for min ven? Hvorfor skal jeg ikke føle, at jeg er mig selv, når han er der?

4 Nogle fortæller alle dem, de møder, hvad man kun skal betro sine venner, og de hælder alt, hvad der nager dem, i ørerne på hvem som helst. Andre frygter endog de allernærmestes medviden, og hvis de kunne, ville de i mistillid til sig selv trænge enhver hemmelighed endnu dybere ned. Man bør ikke gøre nogen af delene. Begge dele er en fejl, både at have tillid til alle og til ingen; den første fejl ville jeg kalde den smukkeste, den anden den sikreste.

2. Græsk filosof (ca. 371 - 282), elev af Aristoteles.

5 På samme måde skal du tage afstand både fra dem, der altid er urolige, og dem, der altid er i ro. Lyst til, at der skal ske noget er ikke det samme som aktivitet, men er tegn på en stresset og forvirret sjæl, og at betragte enhver forandring som forstyrrelse er ikke udtryk for balance, men er sløvhed og slaphed.

6 Derfor vil jeg også lægge mig det ord på sinde, som jeg fandt hos Pomponius:³ 'Nogle kryber så langt ned i et hul, at de mener, at alt, hvad der er oppe i lyset, er i oprør'. Tingene skal blandes i det rette forhold: Den slappe skal handle og den handlekraftige slappe af. Lad naturen råde dig; den vil sige, at den har skabt både dag og nat. Hav det godt.

Brev 4

1 Fortsæt, som du er begyndt, og skynd dig, alt hvad du kan, for at du kan få glæde af en forbedret og afbalanceret sjæl i længere tid. Du har ganske vist noget ud af det, allerede mens du forbedrer dig og bringer dig i balance, men der er dog en anden nydelse ved at betragte en sjæl, der er skinnende ren og uden pletter.

2 Du kan nok huske, hvor stor en glæde du følte, da du skiftede din drengetoga⁴ ud med mandstogaen og blev ført ned på Forum. Du kan regne med en større glæde, når du lægger drengens sjæl fra dig, og filosofien indskriver dig blandt de voksne. Hvad der har været indtil nu, er jo ikke barnlighed, men det der er værre, barnagtighed; og den er mere skadelig, fordi vi har de ældres autoritet, men børns svagheder, ja ikke bare børns, men spædbørns. Børn er bange for småting, spædbørn er bange uden grund, vi er begge dele.

3 Bliv ved med at gøre fremskridt. Du vil forstå, at de ting, der er meget frygtindgydende, bør frygtes mindst. Det sidste onde er aldrig stort. Døden kommer til dig. Der var grund til at frygte den, hvis den kunne være hos dig; men sagen er, at enten har den ikke nået dig, eller også er den allerede ovre.

4 Du siger, det er svært at få sjælen til at foragte livet. Ser du ikke, hvor svage grunde folk har til at forkaste det? Én hænger sig i en løkke foran sin venindes dør, en anden styrter sig ned fra taget for ikke mere at høre på sin humørsyge herre, en tredje er på

3. Romersk farcedigter (begyndelsen af 1. årh.fvt.)

4. I 16-17-års alderen aflagde romerske drenge deres *bullā* (amulet) og *toga praetexta* (toga med purpurbræmme) og iførtes en voksen mands dragt, idet de blev indført i borgerlisten. Ceremonien fandt sted på Forum.

flugt og stikker et sværd i maven på sig selv for ikke at blive fanget. Mener du ikke, at den vise kan nå frem til det samme som den, der er alt for bange? Man kan ikke få et ubekymret liv, når man er for optaget af at forlænge det og har et langt liv som sit mål.

5 Overvej dagligt, hvordan du med sindsro kan give slip på det liv, som mange klynger sig til og holder fast i, ligesom folk, der rives med af strømmen, holder fast i tornebuske og klipper. De fleste flyder ulykkeligt rundt mellem frygt for døden og smerte ved livet; de vil ikke leve, men har ikke forstand på at dø.

6 Gør derfor livet bedre for dig selv ved at opgive enhver bekymring for det. Intet gode er til glæde for den, der besidder det, med mindre han er parat til at miste det, og intet er lettere at miste end det, som man ikke kommer til at savne. Du skal derfor ruste og hærde dig mod det, som kan ske for selv de mægtigste.

7 En dreng og en eunuk afsagde dommen over Pompeius,⁵ over Crassus⁶ var det en grusom og hovmodig parther. Caligula⁷ befalede Lepidus⁸ at strække halsen frem for tribunen Dexter, og selv blev han offer for Chaerea. Tilfældet har aldrig hævet nogen så højt, at det ikke har truet ham med lige så meget, som det havde givet ham mulighed for. Stol ikke på øjeblikkets ro. Med ét kommer havet i oprør, og samme dag, som skibene har boltret sig på havet, opsluges de.

8 Tænk på, at både en røver og en fjende kan sætte dig sværdet for struben. Man behøver ikke gå til de mest magtfulde, for enhver slave har hals- og håndsret over dig. Det, jeg vil sige, er: Enhver, der er ligeglad med sit eget liv, er herre over dit. Tag for eksempel dem, der er blevet overfaldet hjemme, enten med åbenlys vold eller list. Du vil indse, at der ikke er færre ofre for slavers end for kongers vrede. Hvad betyder det så for dig, hvor mægtig den, du frygter, er, når det, du frygter for, er noget, enhver kan gøre?

9 Men hvis du nu falder i fjendehænder, så vil sejrherren befale, at du føres - ja lige nøjagtig derhen, hvor du er på vej. Hvorfor fører du dig selv bag lyset og erkender først nu, hvad du så længe har været underlagt? Det, jeg vil sige, er, at du er på vej til det, du

5. Gaius Julius Cæsars modstander Gnaeus Pompeius flygtede efter nederlaget ved Pharsalos i 48 fvt. til Ægypten, hvor han ved landgangen blev henrettet på foranledning af barnekongen Ptolemaios' formynder Theodotos og hans minister, eunukken Pothinos.

6. Marcus Licinius Crassus, romersk politiker og general, faldt i slaget ved Karrhæ (i det nordlige Mesopotamien) i 53 fvt. under et felttog mod Partherne.

7. "Kælenavn" for den romerske kejser Gaius Caesar, 37-41, kendt for sin grusomhed. Blev dræbt ved et attentat, hvis hovedmand var Chaerea, en officer i den kejserlige livvagt.

8. Oprindeligt Caligulas yndling, senere henrettet for delagtighed i en sammensværgelse mod kejseren.

kommer fra. Det er den slags, vi skal have i tankerne, hvis vi trygt vil afvente den sidste time, for det er frygten for den, der gør alle de andre timer utrygge.

10 Men for at slutte mit brev, så hør nu, hvad der sagde mig noget i dag - og også det citat er hentet fra de andres have:⁹ 'Fattigdom i pagt med naturen er en stor rigdom.' Men ved du, hvilke mål naturen sætter for os? Ikke at sulte, ikke at tørste, ikke at fryse. For at holde sulten og tørsten fra livet behøver man ikke at vente foran en hovmodig herres dør eller finde sig i rynkede bryn eller fornærmende venlighed, og man behøver ikke friste havene eller ligge i lejr. Hvad naturen kræver, er lige for.

11 Man sveder for det overflødige. Det overflødige slider togaen, tvinger os til at blive gamle i telte og fører os til fremmede strande. Hvad der behøves, er for hånden. Den, som fattigdommen bekommer vel, er rig. Hav det godt.

Brev 5

1 Du studerer ihærdigt og lægger alt til side for dette ene, at du dagligt kan forbedre dig. Det glæder mig, og jeg støtter dig i det, ja ikke blot opfordrer jeg dig til at holde fast, men jeg beder dig oven i købet om det. Men jeg vil advare dig imod, at du i stil med dem, der ikke ønsker at gøre fremskridt, men at gøre sig bemærket, forsøger at vække opsigt ved din fremtræden og livsstil.

2 Alt for simpel livsstil, uklippet hår og uoplejet skæg, at foragte sølvtøj eller sove på gulvet – alt det er forfængelighed og vildveje. Hold dig fra det! Selve ordet filosofi vækker modvilje nok, også selv om man omgås det forsigtigt. Hvad så, hvis vi begynder at skille os ud fra andre mennesker? Lad alt det indeni være forskelligt, vores ydre bør ikke springe i øjnene.

3 Togaen skal ikke være skinnende hvid, men heller ikke snavset. Vi skal ikke have sølvtøj med massivt guldlindlæg, men heller ikke anse det for mådehold ikke at eje guld og sølv. Lad os bestræbe os på at føre et bedre liv end folk i almindelighed, ikke på altid at gøre det modsatte. Ellers får vi dem, vi ønsker at forbedre, til at flygte og vende sig fra os. Vi opnår også den virkning, at de intet vil efterligne hos os, så længe de er bange for at skulle efterligne det hele.

9. Epikuræerne. Epikurs skole holdt til i et hus med en have i Athen; 'haven' var en almindelig metafor for den epikuræiske skole.

4 Det første punkt i vores filosofi er den fællesmenneskelige fornuft og det menneskelige fællesskab. Skiller vi os for meget ud, vil det skille os fra det mål. Vi skal passe på, at det, som vi vil skaffe os beundring ved, ikke bliver latterligt og forhadet. Vores grundsætning er jo dog at leve i overensstemmelse med naturen. Det er imod naturen at plage sin krop og hade ukunstlet elegance, være bevidst usoigneret og leve af ikke blot billig, men afskyelig og ulækker mad.

5 På samme måde som det er udtryk for nydelsessyge at ønske sig luksus, så er det tabeligt at undgå det almindelige og ikke særligt kostbare. Filosofien fordrer nøjsomhed, ikke selvpineri; man kan finde en nøjsomhed, der ikke også er sjusket. Jeg foretrækker middelvejen: At livet balancerer mellem sandhed og hensyn. Folk skal beundre vores livsstil, men samtidig forstå den.

6 'Hvad er meningen? Skal vi gøre det samme som de andre? Skal der ingen forskel være på os og dem?' Jo, i allerhøjeste grad. Lad den, som ser nøjere efter, vide, at vi er forskellige fra flertallet. Den, der kommer hjem til os, skal snarere beundre os selv end vores hjem. Den, som benytter lertøj, som var det sølvtøj, er stor, og den, der bruger sølvtøj, som var det lertøj, er lige så stor. Kun en svag sjæl kan ikke tåle rigdom.

7 Men for at meddele dig også denne dags lille gevinst, så har jeg fundet hos Hekaton,¹⁰ at når man holder op med at begære, virker det dæmpende på frygten. Han siger: 'Du vil ikke længere frygte, hvis du holder op med at håbe.' Du vil spørge: 'Hvordan kan to så forskellige følelser findes samtidig?' Sådan er det, kære Lucilius, selv om de synes uforenelige, er de forbundne. Ligesom den samme lænke forbinder fangen og hans vogter, hænger også de to sammen, som er så forskellige; frygt følger håb.

8 Det undrer ikke mig. Både frygt og håb er udtryk for, at sjælen er ufri og kun tænker på fremtiden. Den væsentligste grund til begge tilstande er, at vi ikke indretter os efter det nærværende, men lader vore tanker gå langt forud. På den måde er menneskets største fortrin, nemlig evnen til at se frem i tiden, blevet vendt til en ulempe.

9 De vilde dyr flygter fra de farer, de ser, og når de er uden for fare, er de rolige. Vi plages både af fremtid og fortid. Vore mange fortrin skader os. Pinslerne ved frygten kommer tilbage, når vi husker, og foregribes, når vi ser frem. Ingen er ulykkelig blot ved det nærværende. Hav det godt.

10. Stoisk filosof, 2. årh. fvt.

Brev 6

1 Jeg forstår, kære Lucilius, at jeg ikke blot er i færd med at blive forbedret, men at der sker en grundlæggende forvandling med mig. Det betyder dog ikke, at jeg regner med, at der nu eller i fremtiden ikke er noget tilbage at forandre. Hvorfor skulle der ikke være meget hos mig, der skal samles, dæmpes eller styrkes? Men det, at sjælen ser de fejl, som den hidtil har overset, er i sig selv et bevis på dens forandring til det bedre. Nogle syge gratulerer man jo, når de selv bliver klar over, at de er syge.

2 Derfor ville jeg ønske, du kunne opleve min pludselige forandring. Det ville have givet mig større tiltro til vores venskab, det sande venskab, som hverken ødelægges af håb eller frygt eller tanken på egen nytte, det venskab, mennesker dør i og dør for.

3 Jeg kan nævne mange for dig, som har savnet, ikke en ven, men et venskab. Det savn lider man ikke, når fællesskabet bygger på, at begge i samme grad stræber efter det gode. Hvorfor ikke? Fordi de ved, de har alt til fælles, især vanskelighederne.

Du kan ikke forestille dig, hvor meget jeg synes de enkelte dage bringer mig videre.

4 'Send også mig det, som du har erfaret er så virkningsfuldt', siger du. Jamen, jeg vil netop gerne lade det hele strømme over til dig, og jeg glæder mig over at lære noget med det formål at lære dig det. Uanset hvor godt og sundt noget er, så vil det ikke give mig nogen glæde, hvis jeg skal være alene om at vide det. Hvis visdommen gives på den betingelse, at jeg skal holde den for mig selv og ikke dele den med nogen, så vil jeg afvise den. Intet er værd at eje uden nogen at dele det med.

5 Derfor vil jeg sende dig de bøger, det drejer sig om. For at du ikke skal spilde kræfter på at lede efter de passager, du vil have gavn af, vil jeg sætte noter i bøgerne, så du straks kan finde det, som har vakt min tilslutning og beundring. Dog vil både samtale og samvær være mere frugtbart for dig end læsningen. Det er nødvendigt, at du kommer her, for det første, fordi man stoler mere på det, man ser, end på det, man læser, og for det andet, fordi vejen er lang gennem leveregler på skrift, men kort og effektiv gennem levende eksempler.

6 Kleantes¹¹ ville ikke være blevet Zenons¹² udtrykte billede, hvis han blot havde hørt på ham. Han tog del i hans liv, kendte hans hemmeligheder og så, om han levede efter sine principper. Platon og Aristoteles¹³ og alle de filosoffer, der senere skulle gå i hver sin retning, hentede mere ud af Sokrates' handlinger end af hans ord. Det var ikke Epikurs forelæsninger, der gjorde Metrodor, Hermarchos og Polyainos¹⁴ til store mænd, men samværet med ham. Jeg beder dig ikke om at komme, blot for at du skal gøre fremskridt, men for at du skal hjælpe. Så vil vi kunne give hinanden mest.

7 Eftersom jeg imidlertid skylder dig det daglige lille citat, vil jeg sige, hvad jeg i dag glædede mig over hos Hekaton.¹⁵ Han siger: 'Du spørger, hvilket fremskridt jeg har gjort? Jeg er begyndt at være ven med mig selv.' Han har opnået meget, for han vil aldrig være alene. Gør dig klart, at sådan et venskab er tilgængeligt for enhver. Hav det godt.

Brev 7

1 Du spørger, hvad det først og fremmest er vigtigt for dig at undgå. Mennesker i flok. Det kan du endnu ikke sikkert udsætte dig for. Jeg vil i hvert fald indrømme min svaghed. Jeg er aldrig den samme, når jeg kommer hjem, som da jeg gik ud; noget af det, jeg har bragt i balance, forstyrres, noget af det, jeg har fordrevet, vender tilbage. Folk, der har været syge i længere tid, kan blive så svage, at de ikke kan tage nogen steder hen uden at få det dårligt. Det samme gælder os, hvis sjæl er ved at komme sig efter en langvarig sygdom.

2 Omgang med mange mennesker er skadeligt. Alle uden undtagelse enten anbefaler os deres laster, præger os med dem eller smitter, uden at vi ved det. Hvorom alting er, jo flere mennesker, vi blander os med, jo større fare er der. Intet er så ødelæggende for den rette adfærd som at sidde og hænge ved en eller anden cirkusforestilling,¹⁶ for gennem underholdningen sniger moralske brist sig lettere ind.

-
11. Stoisk filosof (ca. 330 - 231 fvt.), Zenons efterfølger som leder af den stoiske skole.
 12. Grundlæggeren af den stoiske skole (omkr. 300 fvt.)
 13. Platon (427 - 347 fvt.) var elev af Sokrates, Aristoteles (384 - 322 fvt.) elev af Platon.
 14. Metrodor, Hermarchos, Polyainos: fremtrædende elever af Epikur
 15. Stoisk filosof, 2. årh. fvt.
 16. Gladiatorkampe, dyrekampe o.lign. i et amphiteater.

3 Hvad tror du, jeg mener? Er jeg mere begærlig, ærgerrig og ødsel, når jeg vender hjem? Nej, snarere mere grusom og umenneskelig, fordi jeg har været blandt mennesker. Ved et tilfælde dumpede jeg ind ved en middagsforestilling¹⁷ i forventning om underholdning, humor og noget afslappende, som man kunne lade blikket hvile ved oven på formiddagens menneskeblod. Men jeg fik det modsatte: Hvor meget der end blev kæmpet tidligere, så var det næstekærlighed. Nu er det ovre med pjatteriet, det er det rene manddrab. De har ikke noget at dække sig med; de er udsat for slag over hele kroppen og løfter derfor aldrig hånden forgæves.

4 Dette foretrækker de fleste fremfor de regulære par og dem, der er sammensat efter publikums ønske. Hvorfor skulle de ikke det? Der er hverken hjelm eller skjold til at afværge sværdet. Hvad skal beskyttelse til for? Hvad skal færdigheder? Alle de ting er udsættelser af døden. Om morgenen kastes mennesker for løver og bjørne, om middagen for deres tilskuere. Drabsmændene, forlanger de, bliver kastet for andre, der skal dræbe dem, og de holder vinderen tilbage til en ny slagting. Udgangen for de kæmpende er døden. Midlerne er sværd og ild. Dette foregår, mens der er pause.

5 - 'Men han har begået røveri, han har slået et menneske ihjel'. Har han gjort sig fortjent til sådanne lidelser, fordi han har slået ihjel. Din stakkelt, hvordan har du gjort dig fortjent til at se på det? - 'Dræb, pisk, brænd! Hvorfor løber han så forsigtigt ind i sværdet? Hvorfor dræber han ikke mere dristigt? Hvorfor er han så uvillig til at dø? Han skal piskes til at slås. Lad dem med nøgent og åbent bryst modtage hinandens hug'. Forestillingen er afbrudt. - 'Lad i mellemtiden nogle mennesker få halsen skåret over, så der i det mindste sker noget'. Hør, kan I da ikke engang forstå, at eksempler på ondskab falder tilbage på dem, der viser dem? Sig de udødelige guder tak, når den, I demonstrerer grusomhed for, ikke kan lære det.

6 Den svage sjæl, der endnu ikke kan fastholde det rette, skal holdes væk fra større forsamlinger; man tilpasser sig nemt flertallet. Selv en Sokrates, en Cato og en Laelius¹⁸ kunne have mistet grebet om sig selv blandt mange anderledes mennesker. Så meget mindre kan vi, der er i færd med at gøre vores personlighed bedre, stå imod et angreb fra lasterne, når de kommer med så stort et følge.

17. Midt på dagen, når mange forlod amphiteatret for at spise, underholdt man de tilbageblevne tilskuere ved at lade kriminelle kæmpe mod hinanden uden beskyttelse.

18. Eksempler på anerkendte vismænd. Sokrates (469 - 399 fvt.), den kendte græske filosof, Marcus Porcius Cato (95 - 46 fvt.), romersk statsmand, kendt for sin høje moral og sine kompromisløse holdninger, Gaius Laelius (f. ca. 186 fvt.), romersk statsmand med tilnavnet Sapiens (den vise) pga sin lærdom og interesse for filosofi.

7 Blot et enkelt eksempel på ødselhed eller begærlighed gør megen skade. En alt for forfinet ven svækker og blødgør lidt efter lidt, en rig nabo vækker begær, en ondsindet ledsager tværer sin rust af på selv den rene og enkle. Hvad tror du sker med dig, hvis en masse mennesker sætter præg på dig?

8 Du må nødvendigvis enten blive som dem eller tage afstand. Men man skal undgå begge dele. Du skal ikke blive som de onde, fordi de er mange, og heller ikke blive fjende af de mange, fordi de er anderledes. Træk dig så meget tilbage til dig selv, som du kan. Du skal færdes blandt dem, der kan gøre dig bedre, og lade dem komme til dig, som du kan forbedre. Sådan noget sker i vekselvirkning, og mennesker lærer, mens de lærer fra sig.

9 Der er ingen grund til, at du skal føre dig offentligt frem i ærgerrighed efter at demonstrere din begavelse med oplæsning eller diskussion. Det ville jeg gerne, du gjorde, hvis du havde en vare, der passede til de folk; men der er ingen, der er i stand til at forstå dig. En eller anden enkeltperson vil måske vise sig, og ham skal du forme og udruste til at forstå dig. - 'For hvis skyld har jeg så lært det, jeg kan?' Du skal ikke være bange for, at det ikke er umagen værd, hvis du har lært det for din egen skyld.

10 Men for at det, jeg har lært i dag, ikke bare skal gavne mig selv, vil jeg give dig tre fine formuleringer, som falder mig ind, og som har omtrent samme mening. Den ene er, hvad jeg skylder dig i dette brev, de to andre får du på forskud. Demokrit¹⁹ siger: 'For mig gælder ét menneske for hele folket, og hele folket for ét menneske'.

11 Det var også godt sagt, da én - hvem det så end var, for det er man i tvivl om - på spørgsmålet om, hvad mening der var med al den omhu, han lagde i en kunst, der kun ville nå meget få, svarede: 'Få er nok for mig, en er nok for mig, ingen er nok for mig'. Den tredje fine formulering er Epikurs. Han skrev til en af dem, han delte sine studier med: 'Dette skriver jeg ikke til mange, men til dig; vi er tilstrækkelig stor tilhørerskare for hinanden'.

12 De ord må du lægge dig på sinde, kære Lucilius, for at du kan se stort på den nydelse, der kommer af flertallets bifald. Mange roser dig; mon du har grund til at være tilfreds med dig selv, hvis du er sådan, at de mange kan forstå dig? Dine fortrin skal vende indad. Hav det godt.

19. Græsk filosof (f. ca. 460 fvt.), kendt for teorien om, at alt består af atomer.

Brev 8

1 'Opfordrer du mig da til at undgå folk, trække mig tilbage og holde mig til mit indre jeg?' spørger du. 'Hvad er der blevet af jeres principper om at dø i handling?' Mener du virkelig, at jeg råder dig til et passivt liv? Jeg har fordybet mig og lukket dørene med det formål at være til gavn for flere. Der går ikke en dag, hvor jeg ikke arbejder, jeg bruger en del af natten til studier, jeg tager mig ikke tid til søvn, men søvnen overmander mig, og når øjnene ud på natten er trætte og ved at falde i, holder jeg dem fast på arbejdet.

2 Det er ikke blot menneskene, jeg har trukket mig tilbage fra, men den ydre verden, og først og fremmest mine egne sager. Jeg arbejder for vore efterkommere. Jeg samler noget sammen, som de kan få gavn af; det er sundhedsfremmende råd, jeg skriver ned, ligesom opskrifter på nyttig medicin, som jeg har erfaret virker på mine egne bylder. De er ganske vist ikke fuldstændig helbredte, men er holdt op med at brede sig.

3 Jeg viser andre den rette vej, som jeg fandt i en sen alder, da jeg var træt af at flakke om. Jeg råber til dem: 'I skal undgå alt, hvad folk vil have, alt det, som tilfældet giver os. I skal med mistanke og frygt holde jer fri af ethvert tilfældigt gode. Både fisk og vildt bliver snydt af lokkemad i glad forventning. Tror I, det er Lykkens gaver? Det er fælder. Enhver af jer, der ønsker at føre et sikkert liv, skal efter bedste evne undgå disse lokkende foræringer. Vi elendige stakler bliver snydt af dem; vi tror, vi har fat i dem, men de har fat i os.

4 Den kurs fører til afgrunden; sådan et strålende liv ender med et fald. Desuden er det ikke engang muligt at stå imod, når Lykken begynder at føre os på afveje, hvad enten det bare er væk fra den rette vej, eller den ødelægger os én gang for alle. Tilfældet vælter os ikke, det kaster os af og knuser os.

5 Hold altså fast i denne gode og sunde livsstil, at I lader kroppen få netop så meget, som er nødvendigt for et godt helbred. Den skal behandles hårdere for ikke at blive ulydig over for sjælen: Mad skal stille sulten, drikke slukke tørsten, tøj holde kulden ude, huse være et værn mod uvejr. Det gør ingen forskel, om de er rejst af græstørv eller broget marmor fra fremmede lande. I skal vide, at mennesket skærmes lige så godt af stråtag som af guld. I skal foragte al den udsmykning og pynt, som fremstilles til ingen nytte. Tænk på, at kun sjælen er værd at beundre; en stor sjæl regner ikke noget for stort.

6 Hvis jeg taler om dette med mig selv og mine efterkommere, synes du så ikke, at jeg gør mere gavn, end da jeg mødte op som advokat for retten eller satte underskrift på testamenter eller gav en kandidat i senatet min stemme og en håndsækning? Tro mig, de der ikke synes at udrette noget, udretter store ting; de tager sig af det menneskelige og det guddommelige på samme tid.

7 Men nu er det tid at slutte, og du skal have betaling for dette brev, sådan som jeg nu én gang er begyndt. Det vil ikke blive af mit eget. Vi plyndrer stadigvæk Epikur, og hos ham læste jeg i dag dette: 'Du må være slave for filosofien for at opnå den sande frihed'. Den, der underkaster sig filosofien og overgiver sig til den, får ikke sin frigivelse udsat til næste dag. Den foregår med det samme, for selve det at være slave for filosofien er frihed.

8 Du vil muligvis spørge, hvorfor jeg kommer med så mange gode citater fra Epikur snarere end fra stoikere. Hvad er dog grunden til, at du mener, at de ord tilhører Epikur og ikke er alment eje? Hvor mange digtere udtrykker ikke, hvad filosoffer enten har sagt eller burde sige! Jeg vil ikke berøre tragedierne eller vore lystspil, for de har jo også en vis stregthed over sig og befinder sig midt mellem komedie og tragedie, men hvor mange meget velformede vers er der ikke i mimerne²⁰! Hvor mange af Publilius'²¹ replikker passer ikke bedre til tragedieskuespillere end til mimeskuespillere!

9 Jeg vil citere et vers af ham, som vedrører filosofien og netop den del af den, som vi lige har behandlet. Deri hævder han, at vi ikke skal tro, at det tilfældige tilhører os:

'Det, du kan ønske dig, bliver dog aldrig dit eget.'

10 Jeg kan huske, at du har udtrykt denne tanke ikke så lidt bedre og mere prægnant:

'Hvad Lykken giver, det er ikke dit.'

Du har formuleret det endnu bedre, og det vil jeg ikke forbigå:

'Det gode, som kan gives, mistes let igen.'

Dette regner jeg ikke som betaling; det er fra dig til dig. Hav det godt.

20. En form for løssluppen farce.

21. Forfatter af mimer (1. årh. fvt.).

Brev 9

1 Du vil gerne vide, om det er med rette, Epikur i et brev kritiserer dem, der hævder, at den vise beror på sig selv og derfor ikke mangler en ven. Det bebrejder Epikur Stilpon²² og dem, der mener, at det højeste gode er en ufølsom sjæl.

2 Vi kan ikke undgå tvetydighed, hvis vi uden videre oversætter *apatheia* med et enkelt ord og kalder det 'ufølsomhed'; det vil kunne opfattes som det modsatte af det, vi vil udtrykke. Vi mener den, der viser enhver følelse af noget ondt fra sig; men det vil blive forstået som den, der ikke mærker noget ondt. Man kunne overveje, om det er bedst at kalde det en usårlig sjæl eller en sjæl, der er hinsides enhver lidelse.

3 Det er forskellen på os og dem: Stoikernes vise overvinder rigtignok ethvert ubehag, men mærker det, epikuræernes mærker det ikke engang. Vi har det til fælles med dem, at den vise beror på sig selv; men han vil gerne have både en ven, en nabo og en kammerat, selv om han ikke behøver det.

4 Se, hvor selvberoende han er. Engang imellem stiller han sig tilfreds med en del af sig selv. Hvis en sygdom eller en fjende berører ham en hånd, eller hvis han ved en tilfældighed får slået det ene eller begge øjne ud, så vil det, han har tilbage, være nok for ham, og med sin reducerede og amputerede krop vil han være lige så glad, som han var før. Men selv om han ikke savner det, han ikke har, så vil han dog hellere, at han havde det.

5 Den vise er selvberoende sådan at forstå, at han ikke ønsker at være uden en ven, men han kan; og når jeg siger 'kan', så mener jeg, at han bærer tabet med ligevægt. Han vil dog aldrig være uden en ven, for han er selv herre over, hvor hurtigt han finder en igen. Ligesom en Phidias²³ straks vil lave en ny statue, hvis der går en tabt, således vil denne kunstner i at skabe venskaber sætte en anden i stedet for den, han har mistet.

6 Du vil vide, hvordan han hurtigt kan få sig en ven. Det skal jeg sige dig, hvis du ikke har noget imod, at jeg straks betaler dig, hvad jeg skylder, så vi er kvit for dette brevs vedkommende. Hekaton²⁴ siger: 'Jeg skal vise dig et kærlighedsmiddel uden mikstur, uden urter, uden heksebesværgelser: Hvis du vil elskes, så elsk!'

22. Græsk filosof (ca. 380 - 300 fvt.).

23. Græsk billedhugger (5. årh. fvt.), bl.a. hovedansvarlig for den skulpturelle udsmykning af Partenontemplet på Athens Akropolis.

24. Stoisk filosof, 2. årh. fvt.

Ikke blot fortroligheden i et gammelt og stabilt venskab rummer en stor glæde, det gør også det at indlede og skabe et nyt.

7 Der er den samme forskel mellem den landmand, der høster, og den, der sår, som mellem ham, der har, og ham, der får en ven. Filosoffen Attalos²⁵ plejede at sige, at der var større glæde ved at få sig en ven end ved at have én, 'på samme måde som en kunstmaler har større glæde af at male end af det færdige maleri'. Denne koncentration om arbejdet rummer en stor fryd ved selve processen. Den, der efter afsluttet arbejde har lagt penslen fra sig, fryder sig ikke lige så meget. Nu nyder han frugten af sin kunst; da han malede, nød han kunsten selv. For vore børn er ungdommen den mest frugtbare alder, men barndommen er sødest.

8 Lad os nu vende tilbage til sagen. Selv om den vise beror på sig selv, ønsker han dog at have en ven, om ikke andet så for at praktisere venskab, så en så stor dyd ikke forsømmes. Formålet skal ikke være det, Epikur udtrykte i det selvsamme brev, 'at have én til at sidde hos sig, når man er syg, eller komme til hjælp, når man er kastet i lænker eller er i nød', men derimod at have én, man selv kan sidde hos, når han er syg, og som man kan hjælpe, når han er omringet af fjender. Det er en forkert tankegang at have sig selv for øje og derfor indgå et venskab. Et sådant venskab vil slutte, som det er begyndt. Man har fået sig en ven, der skal kunne bringe én hjælp i fangenskab; men så snart lænkerne rasler, er vennen gået.

9 Det er sådanne forbindelser, som folk kalder lejlighedsvenskaber. Den, der er antaget som ven af nyttehensyn, vil man kun beholde, så længe han er nyttig. Derfor sidder der mange venner rundt om dem, det går godt for, men omkring dem, det er gået galt for, er der ensomt. Venner flygter fra den, der prøver dem. Derfor er der så mange forargelige eksempler på, at folk både svigter og forråder, fordi de er bange. Begyndelse og slutning må nødvendigvis passe sammen; den, der er blevet en ven, fordi det er fordelagtigt, vil også holde op med at være det, fordi dét er fordelagtigt. Han vil kunne lokkes af noget, der er venskabet imod, hvis han i forvejen er lokket af noget i venskabet ud over det selv.

10 'Hvorfor finder du dig en ven?' For at have en, jeg kan dø for, for at have en at følge i eksil, én hvis død jeg både kan modsætte mig og lindre. Derimod er det, du beskriver, ikke et venskab, men en handel. Det rækker kun, så vidt det er bekvemt, og man tager kun hensyn til, hvad man vil opnå.

25. Stoisk filosof, lærer for Seneca.

11 Uden tvivl rummer elskendes lidenskab noget, der minder om venskab; man kan sige, at det er et sygt venskab. Og dog er der vel ikke nogen overhovedet, der elsker for vindings skyld? Eller på grund af ærgerrighed og prestige? Kærligheden er i sig selv ligeglad med alt andet og opildner sjælene til begær efter ydre skønhed i håbet om gensidig hengivenhed. Hvor jeg vil hen? Jo, opstår en så forfærdelig lidenskab som kærligheden af en smukkere grund, end venskabet gør?

12 Du siger: 'Her drejer det sig ikke om, hvorvidt venskabet bør efterstræbes for dets egen skyld'. Jo, intet er vigtigere at bevise, for hvis det skal efterstræbes for dets egen skyld, så kan den, der beror på sig selv, opnå det. 'Hvordan opnår han det så?' Ligesom man opnår alt smukt, uden at være fristet af vinding eller skræmt af tilfældige omskiftelser. Den, der indgår venskab med henblik på gode tider, tager det ophøjede fra venskabet.

13 'Den vise er selvberoende'. Det, kære Lucilius, fortolker de fleste forkert. De trækker ham ud af verden og tvinger ham ind i sig selv. Men man må præcisere, hvad og hvor meget det udtryk indebærer. Den vise beror på sig selv, hvad angår lykken, men ikke hvad angår livet; for at leve behøver han mange ting, for at leve lykkeligt kun en sund og rank sjæl, der er hævet over tilfældet.

14 Jeg vil også pege på Chrysispos²⁶ skelnen. Han siger, at den vise ikke savner noget, men alligevel har han brug for mange ting. 'Derimod har tåben ikke brug for noget, for han forstår ikke at bruge det, men han savner alt'. Den vise har hver dag brug for både hænder, øjne og meget andet; men han savner intet. Savn er udtryk for tvang, og for den vise er intet tvingende.

15 Altså, selv om han er selvberoende, har han brug for venner. Han vil gerne have så mange som muligt, men ikke for at leve lykkeligt; hans liv vil nemlig selv uden venner være lykkeligt. Det højeste gode kræver ikke hjælp udefra; det vokser indefra og beror helt på sig selv. Det ender med at ligge under for tilfældet, hvis det henter en del af sig selv udefra.

16 'Hvordan vil den vises liv blive uden venner, hvis han kastes i fængsel, efterlades blandt fremmede folk, opholdes på en lang sørejse eller strandes på en øde kyst?' Ligesom Jupiters. Når verden er gået i opløsning²⁷ og guderne smeltet sammen til én, og

26. Stoisk filosof (ca. 280 - 202 fvt.)

27. Iflg. stoikerne vil verden på et tidspunkt gå under i en verdensbrand, og derefter vil alt begynde forfra og gentages indtil næste verdensbrand.

naturen lidt efter lidt går i stå, så hviler han i sig selv, hengivet til sine egne tanker. Det er sådan, den vise gør. Han bygger på sig selv, han er alene med sig selv.

17 Så længe han har lov til at indrette sig, som han selv vil, er han selvberoende og gifter sig. Han er selvberoende og får børn. Han er selvberoende, og dog ville han ikke leve, hvis han skulle leve uden et andet menneske. Det er ikke nogen egennytte, der fører ham til venskab, men en naturlig tilbøjelighed. Trangen til venskab er ligesom trang til visse andre ting medfødt. Så sandt som had til ensomhed også er en trang til fællesskab, og naturen knytter det ene menneske til det andet, således er der også heri indbygget en impuls, der får os til at søge venskaber.

18 Skønt han holder meget af sine venner, skønt han indgår venskaber og ofte sætter sine venner højest, vil han ikke desto mindre i sig selv rumme ethvert gode og sige det samme som Stilpon, som Epikur angriber i sit brev. Hans fædreland faldt, og han mistede sine børn og sin hustru. Demetrios²⁸, som fik sit tilnavn Poliorketes, 'By-belejrer', fra de byer, han ødelagde, spurgte Stilpon, om han havde mistet noget, da han alene og dog lykkelig gik ud af den brændende by, og han svarede: 'Jeg har alt hos mig'.

19 Se, det er en stærk og ukuelig mand! Han overvandt den fjende, der vandt over ham. Han sagde: 'Jeg har ikke mistet noget'. Han tvang den anden til at tvivle på, om han havde vundet. 'Jeg har alt med mig'. Hvad? Retfærdighed, mod, visdom, selve det ikke at regne noget, som kan tages fra én, for et gode. Vi beundrer de dyr, der går tværs igennem flammer uden at tage skade på kroppen. Hvor meget mere må vi ikke beundre denne mand, som uden skade og tab undslap sværd, ruiner og ild! Kan du se, hvor meget lettere det er at besejre et helt folk end én mand? Dette udsagn har Stilpon til fælles med stoikeren. Han bærer på samme måde sine goder uskadte gennem udbrændte byer, for han beror på sig selv. Det er det mål, han sætter for sin lykke.

20 For at du ikke skal tro, at vi er alene om at strø om os med fine sentenser, så har Stilpons kritiker Epikur udtalt noget lignende, som du må tage som en ekstra betaling, også selv om jeg allerede har bedt om kvittering for i dag. Han sagde: 'Hvis nogen ikke mener, at det, han har, er mere end nok, så er han ulykkelig, uanset om han er herre over hele verden'. Eller hvis du synes, det er udtrykt bedre på denne måde, for vi må bestræbe os på ikke at lade formen gå forud for indholdet: 'Det er en stakkel, der ikke regner sig selv for den lykkeligste, selv om han hersker over hele verden'.

28. Konge af Makedonien (ca. 336 - 283 fvt.).

21 Men for at du kan vide, at disse tanker er fælles, dikteret som de jo er af naturen, så vil du finde følgende hos en komediedigter:

‘Han er ikke lykkelig, som regner sig for andet.’

Hvad betyder det, hvordan din situation faktisk er, hvis den forekommer dig selv dårlig?

22 ‘Hvad så?’, siger du, ‘hvis den, der bruger sin rigdom umoralsk, og som er herre over mange, men slave for flere, siger, at han er lykkelig, er han det så i kraft af sin egen mening?’ Nej, det betyder ikke noget, hvad han siger, men hvad han føler, og ikke hvad han føler på én dag, men hvad han føler til stadighed. Der er ingen grund til at være bange for, at noget så stort sker for en uværdig. Kun den viise har glæde af det, han har. Enhver idiot lider under sin selvlede. Hav det godt.

Brev 10

1 Jeg står fast på min mening. Du skal undgå de mange, undgå de få, ja tilmed undgå den enkelte. Jeg kan ikke nævne nogen, som jeg ønsker, at du skal være fortrolig med. Her er min vurdering af dig. Jeg vover at betro dig til dig selv. De siger om Krates²⁹, som var elev af selveste Stilpon, som jeg omtalte i mit sidste brev, at da han havde set en meget ung mand gå rundt for sig selv, spurgte han ham, hvad han gik der og lavede alene. ‘Jeg taler med mig selv’, lød svaret. Dertil sagde Krates: ‘Jeg beder dig høre godt efter: Du taler med et slet menneske.’

2 Vi er vant til at passe på dem, der sørger og er bange, så de ikke bruger deres ensomhed forkert. Man må ikke overlade nogen, der ikke har selvindsigt, til sig selv. Snart udtænker de farlige planer, snart skaber de truende situationer for sig selv eller andre, snart lader de det ene skammelige ønske følge det andet. Snart krænger sjælen alt det ud, som den før holdt skjult af frygt eller skam; snart tager den for store chancer, ægger sit begær og turrer sin vrede. Kort sagt, det ene fortrin, der er ved ensomheden, det ikke at betro nogen noget og derfor ikke frygte en angiver, det har tåben mistet. Han forråder sig selv.

Hør derfor, hvilke forhåbninger jeg nærer til dig, eller snarere hvad jeg stiller mig selv i udsigt, for håb er jo betegnelsen for det usikre gode: Jeg kan ikke finde nogen, som jeg hellere ser dig sammen med, end dig selv.

29. Græsk filosof (af den kyniske skole), elev af Stilpon (se brev 9.1 note) og lærer for Zenon, grundlæggeren af den stoiske skole.

3 Jeg husker, med hvilken sjælsstyrke du fremsatte bestemte udtalelser, og hvor stor kraft de indeholdt. Jeg lykønskede straks mig selv og sagde: 'Dette er ikke bare mundsvejr, men ordene har et fundament. Denne mand er ikke en af de mange, han vil redde sin sjæl'.

4 Det er sådan, du skal tale, sådan du skal leve: Pas på, at der ikke er noget, der kuer dig. Selv om du fritager guderne for dine gamle bønner, skal du tage fat på nogle andre. Bed om den rette indstilling, en god helbredstilstand for sjælen og dernæst også for kroppen. Hvorfor beder du ikke ofte om det? Du skal bede frimodigt til gud. Du vil ikke bede ham om noget, du ikke har lov til.

5 Men for, som jeg plejer, at sende en lille gave med brevet, så har du her en sandhed, jeg har fundet hos Athenodor³⁰: 'Da skal du vide, at du er fri fra ethvert begær, når du er nået dertil, at du kun beder gud om det, som du kan bede om åbenlyst'. Hvor tankeløse er folk i virkeligheden ikke! De hvisker de forfærdeligste ønsker til guderne. Hvis nogen låner dem øre, tier de, og det, som de ikke ønsker, at noget menneske skal vide, fortæller de til gud. Tænk på, om det ikke er en god idé at anbefale, at du lever med mennesker, som om gud så det, og taler med gud, som om mennesker hørte det. Hav det godt.

Brev 11

1 Jeg har talt med din ven, en person med fine menneskelige egenskaber. Allerede den første samtale gjorde det klart, hvor stærk han er, sjæleligt og intellektuelt, og hvor langt han er nået. Han gav mig en forsmag på det, han vil blive til, for han måtte svare på stedet, helt uforberedt. Når han tænkte sig om, kunne han næsten ikke ryste sin generthed af sig, og det er et godt tegn hos en ung mand; så dyb en rødmen bredte der sig over ham. Når han er blevet stærk nok til at gøre sig fri af alle sjælelige fejl, tror jeg, at denne rødmen vil følge ham, selv når han er blevet viis. Visdom kan slet ikke fjerne kroppens eller sjælens naturlige fejl. Man kan lære at mildne alt, hvad vi har i os fra fødslen, men ikke overvinde det.

30. Formodentlig Athenodor fra Tarsos, stoisk filosof og lærer for kejser Augustus.

2 Selv hos de mest afbalancerede bryder sveden frem foran mange mennesker, akkurat som den gør hos dem, der er udmattede eller har det varmt. På nogle ryster knæene, når de skal tale, på andre klapper tænderne, tungen slår knuder, og læberne dirrer. Hverken selvdisciplin eller træning kan nogensinde fjerne det, for naturen udøver sin magt og gør med denne fejl selv de allerstærkeste opmærksomme på sig selv.

3 Også rødmen hører helt sikkert herunder, for den optræder pludseligt hos selv de mest betydelige mænd. Den viser sig rigtignok mere hos unge, som både er mere temperamentsfulde og sarte. Ikke desto mindre rammer den også gamle og erfarne. Nogle er der især grund til at frygte, når de rødmer, som om de gav slip på al deres tilbageholdenhed.

4 Sulla³¹ var netop allermest voldsom, når blodet skød ham til hovedet. Pompeius³² ansigt røbede mere end noget andet. Han rødmede altid, når der var flere til stede, i hvert fald på folkeforsamlinger. Jeg kan huske, at Fabianus³³ rødmede, da han blev ført som vidne i senatet, og denne generthed klædte ham bemærkelsesværdigt.

5 Dette sker ikke, fordi sjælen er svag, men fordi situationen er uvant og kan om ikke ryste, så dog bevæge de uøvede, der har en naturlig tilbøjelighed til denne kropsreaktion. For blodet er hos nogle roligt, hos andre vildt og uroligt og stiger dem hurtigt til hovedet.

6 Som jeg sagde, kan visdommen slet ikke fordrive dette. Den ville jo have magt over naturen, hvis den fjernede alle fejl. Selv når en sjæl gennem lang tid har bragt meget i balance, vil den medfødte natur og den legemlige beskaffenhed, man nu engang har, hænge ved. Dem kan man lige så lidt forhindre, som man kan fremkalde dem.

7 Scenekunstnere, som efterligner følelser, som udtrykker frygt og nervøsitet, og som gengiver sorg, de fremstiller generthed på følgende måde: De bøjer hovedet, taler dæmpet, sænker og fæstner blikket mod jorden, men de kan ikke få rødmen frem. Den kan hverken undertrykkes eller fremtvinges. Imod den slags reaktioner giver visdommen ingen løfter og ingen hjælp. De er i deres egen ret, de kommer og går uopfordret.

31. Lucius Cornelius Sulla Felix, romersk statsmand og diktator (138 - 78 fvt.), leder af det aristokratiske parti.

32. Gnaeus Pompeius, romersk statsmand og general (106 - 48 fvt.), Cæsars modstander i borgerkrigen 49 - 48.

33. Filosof og lærer for Seneca.

8 Nu kræver brevet en afslutning. Her har du noget nyttigt og sundt, som jeg gerne vil have, at du indprenter dig: 'Vi bør vælge et godt menneske at holde af og altid have for øje, for at vi kan leve med ham som øjenvidne og gøre alt, som om han så det.'

9 Det foreskriver Epikur, kære Lucilius. Han giver os dermed en vogter og pædagog, og det med rette. Mange fejl undgås, hvis der er et vidne til stede, når vi skal til at fejle. Sjælen skal have én at frygte, en autoritet til at rette også sine skjulte sider. Hvor er han dog lykkelig, han der forbedrer os andre, ikke blot når han er her, men også når vi tænker på ham! Hvor er han lykkelig, han der kan respektere én anden så højt, at han blot ved at huske på ham besinder sig og får styr på sig selv! Den, der kan nære en så stor respekt for nogen, vil hurtigt selv blive værdig til respekt.

10 Vælg dig derfor Cato³⁴. Hvis han forekommer dig for stiv, så vælg en mand som Laelius³⁵ med en mildere natur. Vælg den, du synes om på grund af hans levevis og ord og hans ansigtsudtryk, der afspejler sjælen. Hold ham altid for øje enten som vogter eller forbillede. Det er nødvendigt med én, som vores karakter kan måle sig efter. Du behøver en lineal for at rette det skæve. Hav det godt.

Brev 12

1 Hvor jeg end vender mig hen, ser jeg beviser på, at jeg er blevet gammel. Jeg var kommet til min gård uden for byen og klagede over udgifterne på en bygning, der var ved at falde sammen. Men forvalteren siger til mig, at det ikke skyldes hans skødesløshed; han gør, hvad han kan, men gården er gammel. Denne gård er vokset under mine hænder. Hvilken fremtid har jeg, hvis mure rejst i min tid er så faldefærdige?

2 I vrede griber jeg den første den bedste lejlighed til at rase ud over for ham. Jeg siger: 'Det er let at se, at platantræerne dér bliver forsømt; de har jo ingen blade, og hvor er grenene knudrede og tørre og stammerne sørgeligt afpillede! Det var ikke sket, hvis nogen havde gravet og vandet omkring dem.' Han sværger ved min genius³⁶, at han gør, hvad han kan, at der ingen ende er på hans omsorg, men at disse træer er ved at være gamle. Mellem os sagt, det er mig, der har plantet dem og set deres første blade.

34. Marcus Porcius Cato (95 - 46 fvt.), romersk statsmand, kendt for sin høje moral og sine kompromisløse holdninger.

35. Gaius Laelius (f. ca. 186 fvt.), romersk statsmand med tilnavnet Sapiens (den vise) pga sin lærdom og interesse for filosofi.

36. Genius: en romersk mands iboende skytsånd.

3 Vendt mod døren siger jeg så: 'Hvem er det? Ham den affældige, man har flyttet hen til døren - med god grund, han skal vist snart herfra. Hvor har du fået ham fra? Hvad glæde kunne du have af at samle et fremmed lig op?' 'Kan du ikke kende mig?' siger "liget", 'jeg er Felicio, som du plejede at komme med små gaver til. Jeg er forvalteren Philositos' søn, din lille ven.' 'Han er fuldstændig vanvittig' siger jeg så, 'er han pludselig blevet en dreng og tilmed min lille ven? Jo, det kan da godt være; men tænderne falder ligefrem ud af munden på ham.'

4 Så meget har jeg at takke min gård for, at hvor jeg end vendte mig hen, så jeg tydelige tegn på min alderdom. Lad os tage den til os og holde af den. Den er fuld af glæde, hvis man forstår at bruge den. Frugter er allerbedst, når de er lige ved at rådne. Barndommen er dejligst mod slutningen. For dem, der er glade for vin, er det den sidste slurk, der bringer nydelsen, den dykker dem ned og fuldender rusen.

5 Det bedste i enhver nydelse kommer til sidst. Livet er dejligst, når det går på hæld, men ikke er helt forbi, og efter min mening har livet selv på det yderste sine glæder. Eller rettere, i stedet for nydelser træder en tilstand uden behov for nydelser. Hvor er det godt at have overvundet og forladt sit begær!

6 Du siger: 'Det er tungt at have døden for øje.' For det første bør såvel gammel som ung have den for øje, for vi bliver ikke råbt op efter alder. For det andet er der ingen, der er så gammel, at han ikke har ret til at håbe på en dag mere. En dag er et skridt i livet. Hele livet består af afsnit og har større cirkler, der er ført rundt om mindre. Der er én, der omslutter og omgiver dem alle, den strækker sig fra vores fødsel til vores sidste dag. En anden afgrænser ungdommens år. Én fastholder barndommen i sit greb. Så er der året, der i sig selv omslutter alle tider - livet består af en mangedobling af år. En mindre kreds omslutter måneden. Men den snævre ring har dagen, også den går fra begyndelse til slutning, fra solopgang til solnedgang.

7 Derfor sagde Heraklit³⁷, som fik sit tilnavn på grund af sin dunkle tale, at 'den enkelte dag er lig enhver dag'. Det er der forskellige udlægninger af. Én har sagt, at ligheden beror på timerne, og det er ikke forkert. For hvis dagen består af 24 timer, må alle dage nødvendigvis være af samme længde, da natten rummer det, dagen mister. En anden hævder, at én dag er lig alle billedligt talt, for selv det længste tidsrum indeholder ikke noget, som man ikke også finder på én dag, lys og mørke. I verdens vekslende gang skaber dagen, som snart er kortere, snart længere, flere, men ikke forskellige tidsrum.

37. Græsk filosof, omkr. 500 fvt.

8 Derfor bør hver dag tilrettelægges, som om den slutter troppen og fuldender og udfylder livet. Når Pacuvius³⁸, der jo blev så syrisk som nogen, havde bragt dødningsoffer for sig selv med vin og et af de sædvanlige begravelsesmåltider, så lod han sig under de fortrukne gæsters bifald bære fra middagsbordet ind i soveværelset, mens der til orkesterspil blev sunget på græsk: 'Han har levet, han har levet'. Hver eneste dag lod han sig bisætte.

9 Lad os med god samvittighed gøre, hvad han gjorde med dårlig. Lad os, før vi går til ro, med glæde og godt humør sige:

'Levet har jeg og bragt det så vidt, som min lykke bestemte.'³⁹

Hvis gud giver os en morgendag, så lad os tage imod den med glæde. Den, der afventer morgendagen uden bekymring, er på lykkeligste vis herre over sig selv. Enhver, der dagligt siger 'jeg har levet', får den nye dag som gevinst.

10 Men nu skal jeg til at slutte mit brev. Du spørger: 'Får jeg det uden en lille gave?' Bare rolig, der følger noget med. Hvorfor skriver jeg 'noget'? Der følger meget med. Hvad er mere strålende end det ord, som jeg lader brevet give videre til dig? 'Det er hårdt at leve i nød, men man er ikke nødt til at leve i nød'. Hvorfor ikke det? Overalt ligger der mange korte og lette veje åbne til friheden. Lad os takke gud, fordi ingen kan bindes til livet. Det er muligt at træde vilkårene under fode.

11 Du siger: 'Det er Epikur, der har sagt det. Hvad har du med dem at gøre?' Det, der er sandt, er mit. Jeg vil fremture med at fylde Epikur på dig. De, der sværger til citater og ikke ser på, hvad der siges, men af hvem, skal vide, at de bedste tanker er fælles eje. Hav det godt.

38. Adjudant hos provinsstatholderen i Syrien under kejser Tiberius (14 – 37).

39. *Aeneiden* 4, 653. Oversat af Otto Sten Due, Centrum, 1996.